

Jolanta Sujeczka-Zajac

Uniwersytet Warszawski

<https://orcid.org/0000-0003-4903-0852>

jolanta.zajac@uw.edu.pl

Krystyna Szymankiewicz

Uniwersytet Warszawski

<https://orcid.org/0000-0002-8598-3418>

k.szymankiewicz@uw.edu.pl

Między obrazem a słowem – mediacyjny wymiar analizy materiałów ikonograficznych nacechowanych kulturowo na przykładzie studentów filologii romańskiej

Between image and word – the mediative dimension of the analysis of culturally-marked iconographic materials based on the example of romance philology students

Developing personal and intercultural awareness and sensitivity is an inherent element of contemporary language education, while remaining a challenge in terms of the forms and methods of its implementation in language classes. The impulse for this analysis is the Council of Europe publication *Images of Others: An Autobiography of Intercultural Encounters through Visual Media* (AIEVM), (fr. *Autobiographie de rencontres interculturelles par le biais des médias visuels* 2013), in which, through guided reflection, the student carries out a written reflection regarding culturally significant iconographic material that they have chosen. This offers an opportunity for conducting intrapersonal mediation (Janowska, 2017), whose aim is not only to

Artykuł jest udostępniany na licencji Creative Commons – Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe, <https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>

know and understand the Other, but above all one's own Self and to develop higher levels of consciousness (Kielar, 2015). The analysed corpus will include selected statements from participants of the processes of language teaching/learning classes, held in the summer semester of 2024/2025 at the Institute of Romance Studies at the University of Warsaw. The aim of the study is to categorize manifestations of intrapersonal mediation in student work focused on interpreting an image related to cultural otherness, as well as to critically analyse the *Autobiography...* as a tool for intercultural reflection in terms of developing critical cultural (self-) awareness.

Keywords: intercultural competence, intrapersonal mediation, critical intercultural awareness, culture-oriented process of language teaching and learning

Słowa kluczowe: kompetencja interkulturowa, mediacja intrapersonalna, krytyczna świadomość interkulturowa, glottodydaktyka kulturowa

1. Wprowadzenie

Refleksja glottodydaktyczna w drugiej dekadzie XXI wieku prowadzona jest wokół złożonych, interdyscyplinarnych pojęć, takich jak różnojęzyczność i różnokulturowość, kompetencje, strategie oraz interesująca nas tutaj mediacja. Charakteryzuje je wieloaspektowe ujmowanie zagadnień związanych z nauczaniem / uczeniem się języków obcych, akcentują zarówno rolę czynników indywidualnych, osobowościowych, jak i kulturowych czy społecznych, wynikających z kontekstu, w jakim ma miejsce proces kształcenia. Prowadzone obecnie analizy teoretyczne i praktyczne skoncentrowane są wokół ważnej dla glottodydaktyki triady koncepcyjnej: *komunikacja – interakcja – mediacja*. Ostatnia dekada przyniosła intensywny rozwój badań nad mediacją, która – jak zauważa Janowska (2017: 80) – stała się kluczowym pojęciem współczesnej dydaktyki języków obcych. Potwierdzają to zarówno liczne analizy prowadzone przez badaczy krajowych i zagranicznych (np. Janowska, 2016; de Gioia & Marcon, 2020; Cocton, Favreau, 2023; Kucharczyk, 2023), jak i publikacja *Cadre européen commun de référence pour les langues: apprendre, enseigner, évaluer – Volume complémentaire* (Conseil de l'Europe, 2020), w której szczegółowo omówiono typologie i deskryptory kompetencji mediacyjnej, podkreślając jej znaczenie dla efektywnej nauki języków obcych.

Niniejsza refleksja odnosi się do teoretycznych ram mediacji nakreślonych we wspomnianych publikacjach, ale koncentruje się na rzadziej analizowanym aspekcie, jakim jest mediacja intrapersonalna (Cardinet, 2014; Janowska, 2017), którą wykorzystujemy tutaj jako działanie rozwijające krytyczną

świadomość międzykulturową i osobistą wrażliwość uczących się. Perspektywę teoretyczną dopełnia psychologiczna koncepcja konstruktywistyczno-rozwojowa osób dorosłych, której celem jest jakościowe przeobrażenie świadomości, wynikające ze zmiany przyjętej perspektywy postrzegania rzeczywistości (Debold, Kegan, 2002; Cook-Greuter; 2004, Kielar, 2015). Celem prowadzonego badania wykorzystującego dokument Rady Europy *Autobiographie de rencontres interculturelles par le biais des médias visuels* (Barrett i in., 2013) było poszukiwanie odpowiedzi na trzy główne pytania badawcze:

- W jakim stopniu kierowana refleksja pisemna, inspirowana materiałem ikonograficznym, wpływa na krytyczną świadomość międzykulturową studentów?
- Jakie efekty mediacji intrapersonalnej są najbardziej widoczne w odniesieniu do świadomości kulturowej uczestników badania?
- Jaka jest rola wykorzystanego w badaniu dokumentu Rady Europy w rozwijaniu krytycznej świadomości kulturowej?

Wnioski płynące z badania, choć ograniczone skalą uczestnictwa i profilem wykorzystanego narzędzia, wskazują na ważną rolę namysłu indywidualnego, umiejętności różnicowania perspektyw i zadawania pytań wykraczających poza pierwszy, czysto wizualny, etap odbioru fotografii nacechowanej kulturowo.

2. Rola mediacji intrapersonalnej w refleksji nad kulturowo nacechowanym obrazem

W konstruktywistycznej teorii rozwoju osób dorosłych w ujęciu Cook-Greuter (2004) rozwój może zachodzić na płaszczyźnie horyzontalnej oraz wertykalnej. Ta pierwsza jest standardowym powiększaniem zasobów wiedzy wynikającym z edukacji szkolnej i doświadczeń życiowych, ta druga, mówi o zmianach w postrzeganiu rzeczywistości, o przyjmowanej innej perspektywie możliwej dzięki „nowej parze oczu”, o innej interpretacji własnych doświadczeń.

Czynnikiem wywołującym wspomnianą zmianę mogłaby być pogłębia, osobista refleksja w odniesieniu do pewnego wycinka rzeczywistości, oparta na intersemiotycznej analizie¹ kulturowo nacechowanej fotografii, co

¹ W przekładzie intersemiotycznym, zgodnie z modelem kognitywistycznym, (Langacker, 1995), przejście od percepcji obrazu do jego formy językowej wywołuje określoną sekwencję działań: widok (przedmiot percepcji), jego „obraz mentalny” (konceptualizacja oraz językowa ekspresja (opis) (Tabakowska, 2011: 20). W ujęciu Langackera (1995) są to „wymiar obrazowania”, których ostatnim ogniwem jest „subiektywizacja vs obiektywizacja” roli obserwatora.

staje się przyczynkiem do prowadzenia szczególnego typu mediacji, jakim jest mediacja intrapersonalna (Cardinet, 2014). Na gruncie glottodydaktyki, Janowska (2017) przedstawia ten koncept jako specyficzny rodzaj mediacji społecznej,

gdzie użytkownik języka ma na celu nadanie znaczenia tekstowi (mówionemu lub pisanemu), z którym się zetknął. To działanie ma charakter społeczny, ponieważ wchodzi w relację piszący i czytający oraz mówiący i słuchacz (Janowska, 2017: 84).

Wydaje się więc uzasadnione, by, *per analogiam*, zaliczyć do działań mediacyjnych o charakterze intrapersonalnym także odczytywanie i interpretację fotografii. Przemawia za tym jej pojmowanie w ujęciu semiologicznym jako „zjawiska komunikacji” czy też „faktu komunikacji” (Eco, 1996: 35). W przypadku odczytywania obrazu powstałego w innym kontekście kulturowym niż własny, można zatem mówić o swoistej formie komunikacji międzykulturowej – „komunikacji pomiędzy wcześniejszymi wyobrażeniami/znaczeniami odbiorców a wyobrażeniami/znaczeniami obecnymi w samym obrazie” (Brown, Habegger-Conti, 2022: 52). Według Brown i Habegger-Conti, fotografia w rozwijaniu kompetencji międzykulturowej w nauczaniu języka obcego może stać się narzędziem służącym budowaniu złożonych, wieloperspektywicznych i osobistych doświadczeń międzykulturowych, o ile praca z nią jest krytyczna, refleksyjna i dialogowa, a nie jedynie ilustracyjna (Brown, Habegger-Conti, 2022: 54).

Takie podejście jest ściśle związane z umiejętnością werbalizacji własnych przemyśleń oraz metapoznawczym podejściem do przeżywanych doświadczeń. Wypowiedź pisemna, którą realizowali badani studenci, zachęcała do precyzyjnego nazywania własnych stanów umysłowych oraz pozwalała na ogólne różnicowanie dwóch głównych poziomów świadomości, wyróżnianych w rozwoju osób dorosłych, czyli konwencjonalnego i postkonwencjonalnego² (Pffaffenberger, 2013). Osoby ze świadomością postkonwencjonalną, w przeciwieństwie do etapu konwencjonalnego, zauważają więcej szczegółów, uwzględniają wiele punktów widzenia, są bardziej świadome własnych procesów myślowych i emocjonalnych.

² Psychologowie wyróżniają dwa typy rozwoju człowieka: horyzontalny i wertykalny (Cook-Greuter, 2004). Pierwszy oznacza stopniowy przyrost i gromadzenie informacji właściwych dla kolejnych lat życia i doświadczeń, drugi natomiast wskazuje na zmiany w interpretacji świata i własnego postrzegania rzeczywistości wraz z upływem lat. Rozwój wertykalny obejmuje kolejno etapy: przedkonwencjonalny, konwencjonalny, postkonwencjonalny lub postformalny oraz metasymboliczny lub transpersonalny. Dwa środkowe etapy charakteryzują większość ludzi, a odróżnia je stopień złożoności poznawczej, świadomość własnego wnętrza, chęć rozwoju według jasno określonych kryteriów (Pffaffenberger, 2013).

3. *Autobiographie de rencontres interculturelles par le biais des médias visuels* (ARIMV) jako narzędzie rozwijania świadomości międzykulturowej

Punkt wyjścia w przedstawionych poniżej badaniach, związanych z rozwojem krytycznej świadomości międzykulturowej w procesie mediacji intrapersonalnej stanowiła praca z europejskim dokumentem – *Autobiographie de rencontres interculturelles par le biais des médias visuels* (Barrett i in., 2013). Dokument Rady Europy (dalej: ARIMV) to narzędzie refleksji mające na celu stopniowe rozwijanie kompetencji potrzebnych do komunikacji międzykulturowej. Podczas pracy z ARIMV użytkownicy dokonują wielowymiarowej interpretacji wybranego przez siebie obrazu medialnego przedstawiającego osoby przynależące do innej kultury, by następnie poddać analizie swój sposób przeżywania tego swoistego, międzykulturowego spotkania.

Dokument bazuje na rozwiniętym modelu kompetencji międzykulturowej Byrama (1997), obejmującym 11 składowych: szacunek dla odmienności, empatię, uznawanie tożsamości, tolerancję dla niejednoznaczności, wiedzę, umiejętności porównawcze i relacyjne, umiejętności odkrywcze i interakcyjne, elastyczność w zachowaniu, świadomość komunikacyjną, krytyczną świadomość kulturową oraz zorientowanie na działanie (Byram i in., 2009: 27-30). Interesująca nas tutaj szczególnie krytyczna świadomość kulturowa została zdefiniowana jako „umiejętność krytycznego oceniania – na podstawie jasno określonych kryteriów – perspektyw, praktyk i wytworów funkcjonujących we własnej kulturze i we własnym kraju oraz w kulturze i krajach innych ludzi” (Byram i in., 2009: 29). Ze względu na ogólny charakter przytoczonej definicji, w naszej analizie wykorzystujemy zestawienie kategorii i wskaźników odpowiadających umiejętnościom, jakie wchodzi w skład krytycznej świadomości kulturowej, zaproponowane przez Cierpisz (2022).

Tabela 1. Składowe krytycznej świadomości kulturowej (na podstawie Cierpisz, 2022: 175)

Kategoria	Wskaźnik
A. Samopoznanie	a. umiejętność określenia własnej tożsamości kulturowej b. umiejętność określenia własnego systemu wartości c. wiedza na temat własnego dziedzictwa kulturowego d. rozumienie istotności własnego dziedzictwa kulturowego
B. Umiejętność decentralizacji	a. umiejętność podważenia wzorców etnocentrycznych b. umiejętność podważenia wzorców stereotypowych c. umiejętność poddania w wątpliwość własnych osądów d. umiejętność zaakceptowania różnic kulturowych

Kategoria	Wskaźnik
C. Umiejętności wymagające refleksji i metaświadomości procesów zachodzących w trakcie interakcji międzykulturowej	a. umiejętność analizowania sytuacji z różnych perspektyw b. umiejętność krytycznej oceny własnego zachowania c. umiejętność przyjęcia odległej perspektywy d. zdolność do działania w oparciu o wyraźne wspólne koncepcje, np. etnocentryzm, stereotypizacja, system wartości itp. e. gotowość do porównywania kultury własnej i obcej f. zdolność do relatywizacji
D. Umiejętność rozumienia innych kultur	a. zrozumienie szerokiego i złożonego pojęcia kultury b. rozumienie różnorodności jako stanu naturalnego c. rozumienie i poszanowanie prawa do posiadania odmiennej opinii d. zrozumienie złożoności relacji międzykulturowych
E. Postawy	a. ciekawość nieznanego b. poczucie równości i szacunku c. gotowość do interakcji z ludźmi z różnych środowisk kulturowych d. umiejętność współodczuwania z przedstawicielami innych kultur

Źródło: opracowanie własne.

Przywołane powyżej typologie zostały wykorzystane do identyfikacji umiejętności rozwijanych przez pracę z ARIMV, co ukazuje Tabela 2.

Tabela 2. Tematyka pytań i zakres rozwijanych umiejętności międzykulturowych w ARIMV (Barrett i in, 2013)

Sekcje tematyczne	Rozwijane umiejętności
0. Kim jestem? (fakultatywna) zalecany jest powrót do pytania po wypełnieniu kilku kolejnych sekcji (sekcja 6: Identyczni i różni)	– samopoznanie – świadomość własnej tożsamości kulturowej
1. Fotografia	– świadomość emocji towarzyszących spotkaniu międzykulturowemu
2. Zawartość fotografii	– umiejętność analizy na poziomie denotacji obraz – świadomość reakcji na poziomie emocjonalnym
3. Twoje wrażenia	– decentralizacja – świadomość podłoża reakcji emocjonalnych – umiejętność przyjęcia perspektywy innej osoby – świadomość własnej gotowości komunikacyjnej w sytuacji międzykulturowej

Sekcje tematyczne	Rozwijane umiejętności
4. Wrażenia innych osób	<ul style="list-style-type: none"> – decentralizacja – umiejętność przyjęcia innej perspektywy – umiejętność empatii
5. Refleksja nad komunikacją	<ul style="list-style-type: none"> – gotowość komunikacyjna w sytuacji międzykulturowej – wrażliwość na sygnały komunikacji werbalnej i niewerbalnej w innej kulturze – umiejętność użycia strategii komunikacyjnych – metaświadomość procesów zachodzących w trakcie interakcji międzykulturowej
6. Identyczni i różni	<ul style="list-style-type: none"> – decentralizacja – świadomość różnorodności kulturowej
7. Przemyslenie interpretacji fotografii	<ul style="list-style-type: none"> – decentralizacja – umiejętność interpretacji obrazu – krytyczna świadomość kulturowa, metaświadomość procesów zachodzących w trakcie interakcji międzykulturowej
8. Refleksja dotycząca twórcy zdjęcia	<ul style="list-style-type: none"> – umiejętność odczytywania i krytycznej interpretacji obrazu (ang. <i>visual literacy</i>) – myślenie krytyczne/krytyczna świadomość kulturowa – metaświadomość procesów zachodzących w trakcie interakcji międzykulturowej
9. Poszukiwanie dalszych informacji	<ul style="list-style-type: none"> – postawa otwartości i ciekawości wobec innych kultur – świadomość potrzeby pogłębiania wiedzy nt. innej kultury w celu jej zrozumienia
10. Refleksja nad tym, co zostało zrobione i pójście dalej	<ul style="list-style-type: none"> – samopoznanie – umiejętność samooceny – samoświadomość w zakresie rozwoju wiedzy, własnych opinii, gotowości do działania

Źródło: opracowanie własne.

Ze względu na obszerność ARIMV, nasza analiza skupi się na kilku wybranych sekcjach tematycznych, najściślej powiązanych z rozwijaniem krytycznej świadomości kulturowej.

4. Podstawy metodologiczne badania własnego

W przeprowadzonym badaniu odwołujemy się do dwóch nurtów wywodzących się z metodologii jakościowej: antropologii obrazu oraz analizy treści. W antropologii obrazu, stanowiącej część antropologii społeczno-kulturowej, każdy obraz może być odczytywany według zasady denotacji i/ lub konotacji (Jędrzejewska, 2008). W pierwszym przypadku „[d]ekodować obraz to przetłumaczyć elementy obrazowe na język komunikacji werbal-

nej, mówionej bądź pisanej” (Olechnicki, 2003: 221). Na poziomie konotacji natomiast, odbiorca odwołuje się do kontekstu, tradycji, ukrytych znaczeń związanych z reprezentacjami społecznymi i osobistymi, prowadzącymi do różnych sposobów odczytania obrazu. W aparacie terminologicznym antropologii obrazu ważne jest ponadto pojęcie projekcji, czyli „przeniesienie z wewnątrz człowieka na zewnątrz, czyli w istocie uzewnętrznienie cech podmiotowych” (Sęk, 1984: 99), co oznacza „rzutowanie na obiektywny materiał rzeczywistości, własnych postaw i poglądów oraz interpretowanie, zgodnie z nimi, rzeczywistych faktów” (Sęk, 1984: 9).

Zaproponowana badanym studentom analiza fotografii, kierowana pytaniami zawartymi w ARIMV, wpisuje się w opisany wyżej schemat metodologiczny, uwzględniając działania dekodująco-konotacyjne oraz projekcję w pracy z obrazem. W badaniach brak hipotez, gdyż pozostają w paradygmacie eksploracyjnym, indukcyjnym³, opartym na małej próbie badawczej (N = 6). Wypowiedzi pisemne studentów zostały poddane analizie zgodnie z ogólną zasadą jakościowej analizy treści, definiowaną „jako metoda interpretacji treści danych tekstowych poprzez systematyczny proces klasyfikacji kodowania i identyfikacji tematów lub wzorców” (Hsieh, Shanon, 2005, za: Seklecka, 2023: 202).

5. Charakterystyka próby badawczej i korpusu badawczego

Badanie zostało przeprowadzone w semestrze letnim roku akademickiego 2024/2025 w dwóch grupach zajęć dydaktycznych „Konwersatorium glottodydaktycznego” na II roku studiów I stopnia w Instytucie Romanistyki UW. Dobór próby badawczej był celowy. Jedna z grup (I) uczestniczyła w zajęciach poświęconych rozwijaniu umiejętności uczenia się, zaś zajęcia drugiej (II) dotyczyły rozwijania kompetencji międzykulturowej. W obu przypadkach studentów poproszono, by, w ramach pracy domowej, wypełnili ARIMV, a następnie zaprezentowali wybraną fotografię wraz z komentarzem podczas zajęć. Ze względu na to, iż część uczestników znała język francuski na poziomie A2 (ESOKJ, 2003) dopuszczalne było użycie języka polskiego. Praca odbywała się w parach lub zespołach trzyosobowych. Po przeprowadzeniu ćwiczenia uzyskano dobrowolną zgodę uczestników na wykorzystanie materiałów w celach badawczych.

³ W badaniu jakościowym przyjmuje się założenia i metody związane z określonymi ramami teoretycznymi, co umożliwia wyodrębnienie problemu, ale nie narzuca formułowania i weryfikowania hipotez, jak to ma miejsce w paradygmacie badań ilościowych (Flick, 2010). Badacze w paradygmacie eksploracyjnym pogłębiają rozumienie badanej sytuacji uwzględniając jej wieloaspektowy wymiar. Podstawą tego typu badań jest refleksyjność oraz konsekwencja (Jemielniak, 2012).

Do analizy wybrano po trzy formularze ARIMV z każdej grupy. Autorki prac były kobietami w wieku 20-22 lata. Należy dodać, że ze względu na różny profil obu konwersatoriów, osoby uczęszczające do grupy II (prace oznaczone A1, A2, A3) miały większą wiedzę i umiejętności z dziedziny komunikacji międzykulturowej niż studentki z grupy I (prace A4, A5, A6). Okoliczność ta mogła mieć wpływ na ich wypowiedzi.

6. Przebieg i wyniki analizy

Pierwsza lektura korpusu badawczego służyła wyborowi tych pytań z ARIMV, które odnosiły się do krytycznej świadomości kulturowej, a jednocześnie wskazywały na różne aspekty mediacji intrapersonalnej. Ostatecznie do dalszej analizy zakwalifikowanych zostało siedem pytań z blisko 40, jakie zawiera omawiany formularz. W tabeli poniżej znajduje się ich lista wraz z odniesieniem do obszarów mediacji, w jakie dane pytanie wprowadza odbiorcę:

Tabela 3. Wybrane do analizy pytania z ARIMV i odpowiadające im obszary mediacji intrapersonalnej

Pytanie	Obszar mediacji
1. Dlaczego wybrałeś(aś) to zdjęcie?	– refleksja nad dokonaniem wyborem i jego uzasadnienie – perspektywa osobista
2. Gdybyś był(a) osobą na zdjęciu, czy chciał(a)byś, aby ludzie myśleli o tobie w ten sam sposób? Dlaczego lub dlaczego nie?	– refleksja zakładająca zmianę perspektywy z osobistej na społeczną wraz z uzasadnieniem
3. Czy chciał(a)byś poznać osobę(y) przedstawioną(e) na zdjęciu? Dlaczego lub dlaczego nie?	– refleksja dotycząca relacji interpersonalnych w perspektywie osobistej wraz z uzasadnieniem
4. Patrząc na fotografię, ludzie często zestawiają aspekty innych grup lub kultur z podobnymi aspektami w ich własnej kulturze. Czy ty też to zrobiłeś/aś?	– refleksja dotycząca porównań kulturowych w perspektywie społecznej
5. Ponowne przemyślenie treści zdjęcia. Czy jakieś cechy osoby (osób) na zdjęciu są wyolbrzymione lub podkreślone? Jeśli tak, to jakie?	– refleksja zorientowana na niuansowanie osądów
6. Czy zobaczenie i przeanalizowanie tego zdjęcia zmieniło nieco Twoją opinię? Jeśli tak, to w jaki sposób?	– metarefleksja na temat sposobu odczytywania treści obrazu w perspektywie osobistej
7. Czy uważasz, że odpowiedzi na pytania zawarte w tej ARIMV wpłynęły na Ciebie w jakikolwiek sposób?	– metarefleksja dotycząca osobistej wrażliwości kulturowej

Źródło: opracowanie własne.

Następnie przeprowadzona została analiza odpowiedzi zapisanych w poszczególnych pracach pod kątem przejawów krytycznej świadomości kulturowej według cytowanego powyżej zestawu wskaźników autorstwa Cierpisz (2022). Tabela 4 przedstawia przykład zapisu tego etapu badania dla pierwszego z wybranych pytań⁴.

Tabela 4. Kategorie badawcze w odniesieniu do wypowiedzi uczestników badania

PYTANIE 1: DLACZEGO WYBRAŁEŚ TO ZDJĘCIE?		
	Odpowiedzi w poszczególnych pracach ¹⁾	Kategorie
A1	[Fotografia „Ślub po koreańsku” ²⁾ Po raz pierwszy zobaczyliśmy tego typu obraz. Uważamy, że jest urzekający, zupełnie inny niż europejskie tradycje ślubne. Poczułam też pewną fascynację, gdy spojrzalam na ten obraz, ponieważ ilustruje on minioną epokę i sposób życia, który jest nam dziś obcy. Kontrast między tragarzami, którzy wykonują intensywną pracę fizyczną, a osobą przewożoną w palankinie pokazuje nierówności społeczne tamtych czasów. Estetyka obrazu, z jego kolorami i staromodnym stylem, wzmacnia jego historyczny charakter i sprawia niemal ponadczasowe wrażenie.	<ul style="list-style-type: none"> – postawa ciekawości nieznanego – samopoznanie – refleksyjność i metaświadomość - gotowość do porównywania własnej kultury z kulturą odmienną
A2	[Fotografia „Szukając talizmanu”/„Nagie szczęście” ³⁾ Dzieje się tak, ponieważ japońska kultura jest binarna. Jesteśmy przyzwyczajeni do postrzegania Japończyków jako przykładu dyscypliny, perfekcjonizmu, głębokiego tradycyjnego szacunku i dystygowanej uprzejmości. Z jednej strony Japończycy koncentrują się na indywidualnym sukcesie, są bardzo poważni i zdeterminowani. Ale z drugiej strony, jeśli chcesz znaleźć coś niezwykłego, musisz szukać w Japonii. – Bez kontekstu nie jest wystarczająco oczywiste, że jest to festiwal. – Na pierwszy rzut oka można by pomyśleć, że to zdjęcie zostało zrobione podczas orgii.	<ul style="list-style-type: none"> – decentralizacja, – postawa ciekawości – świadomość perspektywy

¹⁾ Tytuły fotografii pochodzą z prac badanych studentów.

²⁾ <https://collections.vam.ac.uk/item/O1536673/postcard-shoseido/no-7-the-palankin-of-postcard-shoseido/> [DW: 15.03.2026]

³⁾ <https://www.bbc.com/news/world-asia-47271181> [DW: 15.03.2026]

⁴ Wypowiedzi uczestników badania są cytowane z zachowaniem ich oryginalnej formy.

PYTANIE 1: DLACZEGO WYBRAŁEŚ TO ZDJĘCIE?		
	Odpowiedzi w poszczególnych pracach ⁴⁾	Kategorie
A3	[Fotografia „Osoba protestująca w Nantes” ⁵⁾ Fotografka miała wielkie szczęście co do chwili robienia tego zdjęcia i wyszło jej ono fenomenalnie. Kiedy znalazłyśmy to zdjęcie z podpisem, że osoba odbija puszkę z gazem łzawiącym przy użyciu rakietę do tenisa poczułyśmy zdziwienie, ponieważ nie jest to codzienny widok. Później uświadomiłyśmy sobie, że osoba protestująca musiała się spodziewać, że może być rzucany gaz, więc przygotowała sobie raketę do obrony. Dodatkowo uznałyśmy za ciekawe, że autorka zdjęcia musiała być w środku tej „walki”.	– samopoznanie – metaświadomość perspektywy
A4	[Fotografia „Erasmus - pozytywne doświadczenie” ⁶⁾ Wybrałyśmy to zdjęcie, ponieważ uważamy, że przedstawia ono pozytywny obraz integracji międzykulturowej między studentami.	– samopoznanie
A5	[Fotografia „Zjednoczona siła kobiet dla następnych pokoleń” ⁷⁾ To zdjęcie sprawiło, że pomyślałyśmy o czymś, o czym wcześniej nie myślałyśmy. To zdjęcie idealnie oddaje charakter protestów kobiet i ich walkę o równouprawnienie. Obrazuje, że w obliczu problemów kobiety z różnych środowisk są w stanie się zjednoczyć dla sprawy. Ta fotografia wywołuje poczucie bliskości z przedstawionymi kobietami. Widać u nich życie chociaż najpewniej się nie znają. Myślmy, że to zdjęcie daje nam nadzieję, że w obliczu problemów zawsze jesteśmy zjednoczone z kobietami które też się z nimi borykają.	– postawa równości i szacunku – samopoznanie – umiejętność określenia własnego systemu wartości
A6	[Fotografia „Złożoność tradycji” ⁸⁾ To zdjęcie skłoniło nas do zastanowienia się nad różnicami kulturowymi. Jedną z rzeczy, która przykuła naszą uwagę na tym zdjęciu, była paleta kolorów, zwłaszcza dominująca czerwień. Podziwialiśmy również piękne rysunki na dłoniach kobiety.	– samopoznanie – świadomość różnych perspektyw

⁵⁾ https://www.facebook.com/reuterspictures/photos/a-protester-uses-a-tennis-racket-to-return-a-tear-gas-canister-during-a-demonstr/1030964946994061/?locale=ro_RO&_rdr [DW: 15.03.2026]

⁶⁾ Zdjęcie pochodzi ze zbiorów prywatnych i przedstawia międzynarodową grupę studentów podczas nieformalnego spotkania.

⁷⁾ <https://www.gettyimages.com/detail/news-photo/view-of-a-line-of-women-at-the-head-of-the-strike-for-news-photo/181944846> [DW: 15.03.2026]

⁸⁾ <https://www.planujemywesele.pl/wordpress/wp-content/uploads/2017/07/Indie1-894x604.jpg> [DW: 15.03.2026]

Źródło: opracowanie własne.

Zbiornicze zestawienie liczbowe wyabstrahowanych z odpowiedzi kryteriów właściwych dla krytycznej świadomości kulturowej wygląda następująco (tabela 5):

Tabela 5. Zbiornicze zestawienie liczbowe przejawów krytycznej świadomości kulturowej w analizowanych odpowiedziach na wybrane pytania z ARIMV

Pytanie	A. Samopoznanie	B. Umiejetność decentralizacji	C. Umiejetności wymagające refleksji i metaświadomości procesów zachodzących w trakcie interakcji międzykulturowej	D. Umiejetność rozumienia innych kultur	E. Postawy
1.	4	1	3	0	3
2.	4	0	1	0	3
3.	0	1	2	1	5
4.	3	2	3	0	0
5.	0	1	1	0	0
6.	1	0	3	0	0
7.	2	1	2	0	0
Łącznie	14	6	15	1	11

Źródło: opracowanie własne.

Analiza zebranego materiału dla wymienionych pytań wskazuje ogólnie, że w wypowiedziach studentek najczęściej pojawiają się:

- refleksje dotyczące gotowości do akceptacji różnic kulturowych czy rozważania sytuacji z odmiennych punktów widzenia (15 odniesień), np.:
Oczywiście Saidai-ji Eyo jest bardzo wyjątkowym japońskim festiwalem, ale można znaleźć pewne podobne aspekty w kulturze polskiej i ukraińskiej, zwłaszcza w odniesieniu do obrzędów zbiorowych (...) Pyt. 4, A2.
- odniesienia do procesów samopoznania (14 odniesień), np.:
Gdybyśmy to były my przedstawione na tej fotografii, to z pewnością chciłybyśmy być taką inspiracją dla młodszego pokolenia, tak jak kobiety na fotografii są dla nas. Pyt. 2, A5.
- deklaracje ciekawości wobec nieznanego (11 odniesień), np.:
Tak, ponieważ moglibyśmy zadawać jej pytania dotyczące jej kultury, religii i dowiedzieć się tych rzeczy nie z podręcznika, ale od

osoby, która dorastała w otoczeniu tej kultury i która naprawdę ją zna. Pytanie 3, A6.

Jednocześnie należy zauważyć, że faktyczne przejawy głębszego rozumienia innych kultur pojawiają się sporadycznie (1 odniesienie) i mają charakter marginalny. Również przejawy decentralizacji występują rzadko (6 odniesień), np.:

Uważamy, że pytania skłoniły nas do zastanowienia się nad wartością społeczeństwa i rolą, jaką odgrywa ono w naszym postrzeganiu samych siebie. Ogólnie uważamy, że jesteśmy autonomicznymi indywidualistami w społeczeństwie, ale po opisanie obrazu zastanawiamy się, w jaki sposób grupa, w której żyjemy, wpływa na nas. Pytanie 7, A1.

Osoby badane w niewielkim stopniu podejmują refleksję nad zasadnością własnych ocen i interpretacji.

Porównanie ze sobą poszczególnych prac pozwala zauważyć występowanie różnic w zakresie przejawów krytycznej świadomości kulturowej zarówno, jeśli chodzi o wachlarz możliwych do zidentyfikowania w tekście umiejętności oraz postaw, jak i o dominujący poziom świadomości (konwencjonalnej / postkonwencjonalnej). W tym ostatnim przypadku opierałyśmy się na kryteriach takich jak: złożoność narracyjna odpowiedzi, poziom szczegółu, dostrzeganie nowych elementów rzeczywistości czy zmiany w interpretacji własnych doświadczeń. Postkonwencjonalny poziom świadomości najczęściej ujawniany jest w pracach A1 i A5, które wykazują wieloperspektywiczność, identyfikowanie własnych wartości i empatię. W odpowiedziach w pracy A2 dobrze widoczna jest decentralizacja, polegająca na akceptacji różnic między kulturami i podważaniu stereotypów oraz postawa ciekawości. Praca A3 pokazuje krytyczne samopoznanie (rozpoznawanie własnych wartości) i zdolność relatywizacji, ale często pozostaje na poziomie opisowym. Pojawiają się przejawy metaświadomości, które wiążą się z prowadzeniem analizy z różnych perspektyw. Z kolei praca A6, łączy ciekawość poznawczą z refleksją nad różnicami kulturowymi, jednak zauważalna w odpowiedziach świadomość krytyczna często formułowana jest ogólnie. Natomiast wyraźnie konwencjonalny poziom świadomości odnajdujemy w pracy A4, prezentującej pozytywną otwartość, ale bez złożonych analiz i bez zmiany w interpretacji własnych doświadczeń:

Myślmy, że przed odpowiedzią na pytania miałyśmy podobne poglądy – czyli otwartość na inne kultury. Pyt. 7, A4.

7. Wnioski i implikacje glottodydaktyczne

Przedstawiona tu problematyka badawcza związana jest z rozwijaniem krytycznej świadomości międzykulturowej poprzez mediację intrapersonalną, wywołaną refleksją pisemną w odniesieniu do dokumentu Rady Europy, który wykorzystuje pracę z materiałem ikonograficznym. Analiza wypowiedzi studentów umożliwiła znalezienie odpowiedzi na pytania dotyczące wpływu refleksji pisemnej na rozwój krytycznej świadomości międzykulturowej, widocznych w tym obszarze efektów mediacji intrapersonalnej oraz roli omawianego dokumentu w tym procesie. ARIMV posiada znaczący potencjał umożliwiający rozwijanie krytycznej świadomości kulturowej, prowadzenie pogłębionej narracji w odniesieniu do kompetencji międzykulturowej oraz rozwijanie świadomości typu post-konwencjonalnego u osób badanych. Proponowana refleksja jest wielopoziomowa: przechodzi od perspektywy osobistej do społecznej, inspirowane do zadawania sobie nieoczywistych pytań oraz poddawania w wątpliwość własnych przekonań i szybkich osądów (np. Czy chciałbym poznać osobę/osoby na zdjęciu? Co mógłbym jej/im powiedzieć? Czy odpowiadałby mi taki sposób reprezentowania aspektów kulturowych odnoszących się do tożsamości?). Kierowanie refleksją na wczesnym etapie rozwoju krytycznej świadomości kulturowej wydaje się niezbędne do uzyskania pożądanych nawyków w myśleniu o inności kulturowej, a cały proces zachodzi w ramach analizowanej tutaj mediacji intrapersonalnej, w której mediatorem staje się obraz w połączeniu z dyskursem wewnętrznym i zewnętrznym użytkownika ARIMV. Umożliwia to wykształcenie nowego kanału komunikacyjnego, który charakteryzuje się synergią słowa, obrazu i emocji, uzewnętrznionego w wypowiedzi pisemnej, co jest istotnym warunkiem prowadzonej tu mediacji. Możemy wyróżnić trzy poziomy oddziaływania wspomnianej mediacji:

- na poziomie pierwszym użytkownik ARIMV uczy się niuansowania swojego sposobu analizowania kulturowo nacechowanego obrazu,
- na poziomie drugim – kształtuje swoje rozumienie inności poprzez refleksję dotyczącą swojej i cudzej tożsamości, uwrażliwia się na z pozoru nieistotne szczegóły, poddaje w wątpliwość, to, co wydaje się oczywiste,
- na poziomie trzecim – zmienia zaś swój sposób patrzenia na inną kulturę w szerszym wymiarze, zarówno w odniesieniu do rozmaitych mediów wizualnych, które go otaczają w realnym i wirtualnym świecie, jak i do innego typu obecności kulturowej poza obrazem.

Praca z ARIMV prowadzi do ważnych dla jej użytkowników implikacji glottodydaktycznych. Przede wszystkim wyraźnie zauważalna była lepsza jakość prowadzonej refleksji u studentek z grupy konwersatorium o tematyce

międykulturowej w porównaniu do grupy z konwersatorium o uczeniu się. Wcześniejsze omawianie na zajęciach treści poruszających zagadnienia międzykulturowe, opisywanie tych zjawisk, dyskusowanie o ich roli i wpływie na własną tożsamość daje pewne narzędzia koncepcyjne i dyskursywne przydatne do pracy z ARIMV.

Kolejnym wnioskiem płynącym z naszych analiz jest wybór zdjęcia, które poddane zostaje kierowanej refleksji. Nasi użytkownicy mieli dowolność wyboru „swojego” obrazu, uwzględniając jedynie ogólny wymóg „treści kulturowych”, jakie powinien zawierać. Ponieważ dokonane wybory miały znaczący wpływ na jakość prowadzonej refleksji, wskazane wydaje się, by w pierwszym kontakcie z ARIMV, oprócz wspomnianego wprowadzenia do pracy nad krytyczną świadomością kulturową, zaproponować wspólny dla wszystkich materiał ikonograficzny, dobrany pod kątem tych elementów, które inspirują do refleksji właściwej dla mediacji intrapersonalnej (zob. Tabela. 3). Po indywidualnym wypełnieniu ARIMV można zaprosić studentów do dyskusji i wymiany refleksji, które pojawiły się w osobistej analizie, co pozwala na krytyczną refleksję odnośnie do własnej pracy. Przy powtórnym wykorzystaniu ARIMV wybór fotografii mógłby już pozostać w gestii każdego użytkownika i prowadzić wyłącznie do osobistej refleksji, co oznacza co najmniej dwukrotną pracę z omawianym narzędziem w trakcie semestru.

W glottodydaktyce wiele mówi się o potrzebie uwrażliwiania uczących się na kulturowe treści obecne w materiałach językowych i pozajęzykowych, z którymi mają okazję spotkać się na zajęciach. Wdrożenie tych zaleceń wymaga szczególnego typu przygotowania do pracy ze względu na trudności w dydaktyzacji kompetencji międzykulturowych. W tej perspektywie omówiona w artykule sekwencja działania dotycząca ARIMV jest przykładem dobrej praktyki, wskazującej jednocześnie na konieczność adaptacji zastosowanego narzędzia do własnego kontekstu edukacyjnego. Wnioski płynące z przedstawionego tu badania, ze względu na małą liczbę analizowanych przypadków i specyficzny kontekst obowiązkowych zajęć w kursie akademickim, mają przede wszystkim inspirować do namysłu nad możliwościami rozwijania krytycznej wrażliwości międzykulturowej poprzez zaplanowaną mediację intrapersonalną. Warto zauważyć, że ostatecznie to werbalizacja własnych myśli, stopień jej złożoności, adekwatności do podejmowanego tematu i dyskursywnej precyzji stanowi o efektywności podejmowanych działań.

Bibliografia

Barrett M., Byram M., Iprgrave J., Seurrat A. (2013), *Autobiographie de rencontres interculturelles par le biais de médias visuels*. Strasbourg: Conseil de l'Europe.

- Online: <https://www.coe.int/fr/web/autobiography-intercultural-encounters/images-of-others> [DW 18.03.2025]
- Brown C.W., Habegger-Conti J. (2022), *Intercultural learning and images in ELT: Exploring cultural imaginaries through photographs*, (w:) Dypedahl M. (red.), *Moving English Language Teaching Forward*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk, s. 45–67. Online: <https://doi.org/10.23865/noasp.166.ch3> [DW 20.02.2025]
- Byram M. (1997), *Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Byram M., Barrett M., Iprgrave J., Jackson R., Méndez García M.C. (2009), *Autobiographie de rencontres interculturelles*. Strasbourg: Conseil de l'Europe. Online: <https://www.coe.int/fr/web/autobiography-intercultural-encounters/autobiography-of-intercultural-encounters> [DW 20.02.2025]
- Cardinet A. (2014), *Quelles médiations aujourd'hui?* „Diversité”, nr 175, s. 49–54. Online: <https://doi.org/10.3406/diver.2014.3872> [DW 18.03.2025]
- Cierpisz A. (2022), *Looking closer at critical cultural awareness: diagnosing and implementing the concept of critical cultural awareness in the EFL context*, (w:) Szczyrbak M., Mazur Z. (red.), *New Perspectives in English and American Studies. Volume Two: Language*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, s. 171–191.
- Cocton M.N., Favreau H. (red.) (2023), *Médiation(s) et médiatisation(s) en classe de langue... Quelle(s) mise(s) en œuvre? Quelles conséquences?* Paris: L'Harmattan.
- Conseil de l'Europe (2020), *Cadre européen commun de référence pour les langues: apprendre, enseigner, évaluer – Volume complémentaire*. Strasbourg: Éditions du Conseil de l'Europe. Online: <https://www.coe.int/lang-cecr>
- Cook-Greuter S.R. (2004), *Making the case for a developmental perspective*. „Industrial and Commercial Training”, nr 36(7), s. 275–281.
- Debold E. (2002) (Interview with R. Kegan), *Epistemology, Fourth Order Consciousness, and the Subject-Object Relationship or... How the Self Evolves*. „What is enlightenment”, nr 22, s. 143–154.
- De Gioia M., Marcon M. (red.) (2020), *L'essentiel de la médiation. Le regard des sciences humaines et sociales*. Bruxelles: Peter Lang.
- Eco U. (1996), *Nieobecna struktura*. Tłum. A. Weinsberg, P. Bravo. Warszawa: Wydawnictwo KR.
- Flick U. (2010), *Projektowanie badania jakościowego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Hsieh H.F., Shannon S.E. (2005), *Three approaches to qualitative content analysis*. „Qualitative Health Research”, nr 15, s. 1277–1288. Online: <http://dx.doi.org/10.1177/1049732305276687> [DW 20.08.2025]
- Janowska I. (2016), *Od metody gramatyczno-tłumaczeniowej do mediacji językowej. Tłumaczenie w dydaktyce języków obcych*, (w:) Lipińska E., Seretny A. (red.), *Tłumaczenie dydaktyczne w nowoczesnym kształceniu językowym*. Kraków: Księgarnia Akademicka, s. 38–53.

- Janowska I. (2017), *Mediacja i działania mediacyjne w dydaktyce języków obcych*. „Języki Obce w Szkole”, nr 3, s. 80–86.
- Jędrzejewska P. (2008), *Antropologiczna analiza obrazu na przykładzie fotografii*. „Przegląd Socjologii Jakościowej”, t. IV/1. Online: <https://doi.org/10.18778/1733-8069.4.1.03> [DW 18.08.2025]
- Jemielniak D. (red.) (2012), *Badania jakościowe. Podejścia i teorie*. Tom I. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kielar M.B. (2015), *Rozwój osób dorosłych w świetle teorii konstruktywistyczno-rozwojowej*. „Pedagogika Społeczna”, nr 2(56), s. 53–70.
- Kucharczyk R. (2023), *La médiation de textes en tant que compétence. Le cas des étudiants se présentant à l'examen de certification en langue étrangère à l'Université de Varsovie*. „Neofilolog”, nr 60(2), s. 417–439.
- Langacker R.W. (1995), *Wykłady z gramatyki kognitywnej*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Olechnicki K. (2003), *Antropologia obrazu*. Warszawa: Oficyna Naukowa.
- Pfaffenberger A.H. (2013), *Exploring the pathways to postconventional personality development*. „Transdisciplinary Leadership Review”, nr 13(3). Online: <https://transdisciplinaryleadership.org/past-issues/june-volume-13-number-3-2013> [DW 20.03.2025]
- Seklecka A. (2023), *Metodologie łączenia analizy treści z analizą dyskursu. Przykład badań nad dyskursem medialnym dotyczącym inwigilacji i prywatności*. „Athenaeum – Polskie Studia Politologiczne”, nr 78(2), s. 195–208. Online: <https://doi.org/10.15804/athena.2023.78.11> [DW 16.04.2025]
- Sęk H. (1984), *Metody projekcyjne. Tradycja i współczesność*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Tabakowska E. (2011), *Słowo i obraz: tytuł i opis obrazu jako przykład przekładu intersemiotycznego*, (w:) Kwiatkowska A. (red.), *Przestrzenie kognitywnych poszukiwań*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, s. 19–28.

Received: 09.12.2025

Revised: 17.04.2026

Accepted: 17.04.2026